

PROŠLOST**GRAČANIČKI
GLASNIK**časopis za kulturnu
historijuBroj 38, godina XIX
novembar, 2014.

© Monos 2014

Doprinos prof. dr. Jusufa Mulića bosan- skohercegovačkoj historiografiji

Mina Kujović, prof.

Prof. dr. Jusuf Mulić rođen je, kako je upisano u matičnim knjigama, 19., a stvarno 21. marta 1933. godine u Konjicu, u uglednoj porodici cijenjenih drvorezbara.¹ U rodnom mjestu je pohađao osnovnu školu i nižu realnu gimnaziju, a srednju školu završio je u Banjoj Luci. Prof. Mulić pripada onoj generaciji srednjoškolaca koji su nakon završene srednje škole raspoređivani na studije, ne po njihovoj želji, nego onako kako je to Komitet za visoke škole odlučio.² Tako ni prof. Mulić nije mogao studirati historiju, iako je to želio, nego je raspoređen da studira poljoprivredu koju je u roku završio na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 1957. godine. Nakon završenog studija i odsluženog vojnog roka, izabran je za asistenta na Poljoprivrednom fakultetu za predmet *Troškovi i kalkulacije*. Posvetio se izučavanju agrarne mikroekonomike. Do izbora u zvanje asistenta, ovladao je svjetskim jezicima (ruski, njemački i engleski), a odlično je govorio talijanski. To mu je omogućilo da iz oblasti mikroekonomike magistrira na Univerzitetu u Napulju (Italija), doktorira na Poljoprivrednom fakultetu u Sarajevu. Dobio je više specijalizacija na inostranim univerzitetima i završio postdoktorantski kurs u klasi uglednog profesora Gintera Vajnsenka (Günter Weinschenck) na Univerzitetu Hohenheim/Stuttgart (SR Njemačka).

1 Njegov otac Ismail Mulić, utemeljitelj je drvorezbarske firme "Rekord" koja i danas djeluje, a brat Šemsudin Mulić, autor je knjige *Konjičko drvorezbarstvo*, Konjic, 1999.

2 Komitet za visoke škole i naučne ustanove Vlade NR BiH je 1953. godine donio Uredbu o planskom raspoređivanju svršenih srednjoškolaca na odgovarajuće fakultete i više škole.

U naučno-pedagoškoj karijeri prošao je sva zvanja: od asistenta (1959.) do redovnog profesora (1975.). Bio je gostujući docent i profesor na univerzitetima u Italiji i Njemačkoj. Na Poljoprivrednom fakultetu je obavljao dužnosti šefa Katedre za mikroekonomiku, upravnika Zavoda za ekonomiku poljoprivrede i prehrambene industrije i dekana (1981. -1983.). Posebno priznanje univerzitetske zajednice dobio je izborom za rektora Univerziteta (1991. – 1993.). godine.

Napisao je veliki broj naučnih i stručnih radova, koji su objavljivani u najuglednijim domaćim i stranim časopisima. Objavio je nekoliko udžbenika i priručnika iz agrarne mikroekonomike i eksperimentalne statistike, koji su i danas obavezna literatura na studiju poljoprivrede i prehrambene industrije. Učestvovao je u realizaciji nekoliko veoma značajnih projekata iz oblasti agrarno-ekonomskih nauka. Bio je član redakcije i glavni urednik nekoliko stručnih časopisa. Između ostalog, objavio je i dvije stručne, ali i historijske knjige U koautorstvu monografiju: *Poljoprivredno dobro u Modriči (1886.-1986.)*, Modriča, 1996. i samostalno: *Ratarsko-stočarska proizvodnja- Nova Topola., Baja Luka, 1987.*

Nakon isteka mandata rektora Univerziteta 1993. godine, otišao je u mirovinu, ali nije prekidao vezu s Univerzitetom. Na poziv dekana Poljoprivrednog fakulteta, izvodio je nastavu iz mikroekonomskih predmeta koje su predavali odbjegli profesori. Senat Univerziteta u Sarajevu dodijelio mu je 2004. počasnu titulu *professor emeritus*.

Dobitnik je kolektivne nagrade za nauku *Veselin Masleša i 27-julske nagrade*. Medaljom za nauku odlikovala ga je Evropska industrijsko-komercijalna komora iz Brisela, a dobitnik je i drugih brojnih odličja i priznanja.

Radni vijek prof. Mulića može se podijeliti u dvije etape: prva, do odlaska u mirovinu -naučni rad i napredovanje u struci-i druga, nakon odlaska u mirovinu-kada se posvetio

isključivo historiji, što je i bila njegova velika ljubav još od rane mladosti.

U periodu od 1993. do 2000. godine pisao je kraće radove, koji su objavljivani u više časopisa i prikupljao građu za pisanje brojnih monografija. Od 2000. do 2014. godine objavio je 20 knjiga. Među njima posebno su značajne monografije pod zajedničkim naslovima *Konjic i njegova okolina* u šest knjiga i *Hercegovina* u tri knjige, sedam knjiga o muslimanskom školstvu od početka osmanske vladavine do pedesetih godina 20. stoljeća, kad su komunističke vlasti vjerskim školama zabranile rad.

Kao javni radnik, napisao je veći broj priloga na razne društvene teme, koje je objavljivao u listu *Oслобођење* i sedmičniku *Start*.

Rijetke knjige i pisane spomenike do kojih je dolazio, poklanjao je institutima i bibliotekama. Svojevremeno je Arhivu Bosne i Hercegovine poklonio građu o Konjicu i njegovoj okolini, ali je, na nesreću, ta građa u požaru uništena. Nakon požara u kojem je stradao Depo 1 Arhiva Bosne i Hercegovine, ovoj je ustanovi poklonio svu građu i literarne radove o državnim šerijatskim školama u Sarajevu, ali je zahvala te ustanove izostala. Kad je od poplave stradala Opća biblioteka u Maglaju, poklonio joj je sve knjige iz poratne biblioteke, bibliografije, separate Bosniace i jedan kompjuter. Za ovo je od Biblioteke dobio pisano priznanje.

Prof. Mulić se za đачkih dana u Konjicu počeo baviti filatelijom i sakupio lijepu zbirku maraka južnoslavenskih zemalja. Još u srednjoj školi napustio je filateliju i posvetio se numizmatici. U periodu od četiri decenije, ponekad i uz velika materijalna odricanja, uspio je sakupiti sve novčanice koje su bile u opticaju na tlu bivše Jugoslavije od 1918. do 1992. i na tlu Bosne i Hercegovine od 1995. do 2014. godine. Prvu zbirku neprocjenjive vrijednosti poklonio je Gradu Sarajevu i ona je, na sreću u Historijskom muzeju sačuvana, a drugu je, uz skromnu otkupninu, ustupio Bošnjačkom institutu.

Ovdje će biti riječi samo o djelima prof. Mulića koja se odnose na historiju.

Nije jednostavno u kratkim crtama predstaviti 20 knjiga koje se odnose na različite teme i oblasti iz historije, pa će za neke od njih biti navedeni samo naslovi iz kojih je vidljiva i njihova tematika.

EDICIJA: *Konjic i njegova okolina*

- knjiga 1: *Konjic u srednjem vijeku*
- knjiga 2: *Konjic u osmanskome periodu*, Konjic, 2000.
- knjiga 3: (koautorstvo) *Konjic u vrijeme austro-ugarske vladavine (1878-1918)*, Konjic, 1990.
- knjiga 4: *Konjic u periodu dva svjetska rata*, Sarajevo, 2005.
- knjiga 5: *Starosjedilački rodovi*, Sarajevo, 2005.
- knjiga 6: *Čuprija Haseći Ali-age Kolakovića u Konjicu*, Konjic, 2009.

Autor je na temu svog rodnog grada Konjica napisao šest knjiga, od kojih pet u vlastitom, a posljednju koja se odnosi na konjičku čupriju u zajedničkom izdanju.³ Ovom posljednjom monografijom zaključeno je profesorovo istraživanje i pisanje historije Konjica i njegove okoline.

Monografije iz edicije *Konjic i njegova okolina* koje je prof. Mulić posvetio Konjicu predstavljaju veliki doprinos regionalnoj i lokalnoj historiji koja u našoj zemlji nije na zavidnom nivou.⁴

3 Suizdavač te Monografije *Čuprija Haseći Ali-age Kolakovića u Konjicu* je ugledni konjički knjižar i zaljubljenik u historiju Konjica i njegove okoline Safet Hebibović-Poštarić. U Monografiji su i faksimili čuprije na 61 razglednici, čuprije na slikama likovnih umjetnika (45), čuprija na poštanskim markama i grbovima grada Konjica. Povodom izdavanja Monografije, njeni su izdavači sugrađanima poklonili Spomen razglednicu na kojoj su slike konjičkih slikara amatera. Zahvaljujući sredstvima Vlade Republike Turske i Općine Konjic, Čuprija Haseći Ali-age Kolakovića je 54 godine nakon njenog rušenja (1945) obnovljena i svečano puštena u promet za pješake 2009. godine,

4 Prema navodu autora u predgovoru Knjige 1, Konjic je jedina uža lokalna zajednica (općina i grad) u Bosni i Hercegovini koja ima zaokruženu historiju, od srednjeg vijeka do Drugog svjetskog rata. U Uvo-

Ko god samo i prelista ove knjige, uvjerit će se da je prof. Mulić sistematično i veoma odgovorno prikupio i zabilježio sve dostupne činjenice o svom rodnom Konjicu, kako u arhivskim dokumentima tako i historijskoj literaturi. U knjigama su opisani: državno-pravni položaj Bosne i Hercegovine, zemlje u kojoj se grad Konjic razvijao, organizacija sudske vlasti, političko-teritorijalna organizacija kotara/sreza Konjic, politički život, stanovništvo, vjerske zajednice, pismenost stanovništva i školstvo, društvene organizacije, kulturni i sportski život, zdravstvene prilike, agrarni odnosi, saobraćaj i veze, financije i krediti, privreda, zadrugarstvo, grad Konjic. U Knjizi 4 autor se ogledao i kao hroničar grada, motivisan jedinstvenom željom da se nešto sačuva od zaborava. Ljudi su uvijek zapisivali doživljeno, viđeno, pročitano ili ono što se prepričavalo kao narodna predaja, pa je, vremenom, postalo tradicija. Prof. Mulić je sakupio sve ono što je čuo ili što su mu drugi ispričali kako bi događanja kroz pamćenja i česta prepričavanja ostala trajna pa je Knjigu 4 obogatio rubrikom *Zanimljivosti iz Konjica*. U toj rubrici je vrijedan i veoma zanimljiv prilog koji se odnosi na popis porodica po mahalama, jer se samo rijetki zaljubljenici u svoj rodni grad odluče na taj posao. Autor navodi kako je mikrotoponimija porodica po mahalama, sokacima i izdvojenim naseljima sastavljena na osnovu podataka u brojnim izvorima kao i na osnovu njegovog sjećanja. U popis su uzete samo porodice koje su doselile u Konjic i u njemu se zadržale do početka Drugog svjetskog rata.

Njegove monografije o Konjicu su zaista jedinstvena slika lokalnog stanja, kako u gradu Konjicu, tako i u njegovoj okolini, jer nije propušten nijedan segment u razvijanju gradskog naselja kao i događajima u njemu. Brojni su historičari napisali (ostavili) značaj-

du knjige 2, između ostalog, autor kaže da je odlučio ispričati historiju nastanka svog rodnog grada i njegove okoline i sve što se na tom prostoru dešavalo u obuhvaćenom periodu.

na historiografska djela o nekom gradu, ali su knjige o Konjicu jedinstvene, jer su istovremeno i historiografske, naučno popunjene brojnim informacijama, ali i hronike grada i zbivanja u njemu. One su sintetičke, jer nije zaobiđen ni jedan događaj niti segment življenja za kojeg je autor čuo, saznao iz dokumenata ili literature. Historijske činjenice za svoje knjige tražio je na svim, njemu dostupnim mjestima, prije svega u arhivima.⁵

Tri monografije pod nazivom *Hercegovina*: *Hercegovina 1–Feudalna oblast srednjovjekovne države*, Sarajevo 2002.; *Hercegovina 2.1–Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva (XV i XVI stoljeće)*, Sarajevo, 2004.; *Hercegovina 2.2. Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva (od početka XVII stoljeća do kraja osmanske vladavine)*, Sarajevo, 2007.;

Monografija o *Hercegovini* objavljena je u autorovom izdanju u tri knjige: *Feudalna oblast srednjovjekovne bosanske države*, Knjiga 1, *Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva*, Knjiga 2 i Knjiga 2/2 i na više od hiljadu stranica prati nastanak pojma Hercegovina kao i sudbinu svakog kutka oblasti koja je obuhvaćana tim nazivom u periodu od sredine 14. stoljeća do austrougarske okupacije, u jesen 1878. U predgovoru Knjige 2 autor, između ostalog, navodi da mu je iskustvo koje je stekao u radu na monografijama *Konjic i njegova okolina* u vrijeme osmanske i austrougarske vladavine, bilo dragocjeno i dobar temelj da se upusti i u izradu monografije njegove uže regionalne postojbine

5 Radeći u Arhivu Bosne i Hercegovine, autorica ovog priloga je sarađivala sa prof. Mulićem dok je prikupljao građu za svoje knjige o Konjicu. Kasnije se ta saradnja proširila, pa je, zbog pomanjkanja novčanih sredstava, promovirana u urednicu, recenzenta i lektoricu većine njegovih knjiga. Ta saradnja još traje, jer prof. Mulić, iako je u poodmakloj životnoj dobi, ne prestaje pisati. Saradnja je otpočela u vrijeme pisanih mašina, isijecanja i lijepljenja pojedinih dijelova prekanog teksta, prošla kroz postepeno savladavanje kompjuterske tehnologije, pa je nastavljena putem e.m.- autor živi i piše u Dubrovniku, a urednica njegovih knjiga je u Sarajevu.

Hercegovine. Knjiga 2, *Hercegovina–Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva* podijeljena u dva dijela: prvi, *Hercegovina vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva u XV i XVI stoljeću*, Knjiga 2.1. i u njoj je obrađen period od početka osmanskog zaposjedanja Hercegovine u ljeto 1465. godine do predaje Novog u decembru 1482. godini do kraja XVI stoljeća, a u Knjizi 2/2 obrađen je period od početka XVII. stoljeća do austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine. U drugom dijelu monografije *Hercegovina* prof. Mulić je, na temelju dostupnih izvora i podataka, navedenih u objavljenoj literaturi, obradio brojna pitanja često polemizujući s nekim od autora.⁶ Na originalan način objašnjava pitanja koja se odnose, prije svega, na prirodu agrarnih odnosa, čišćenje, pojavu kmetstva, teritorijalno-upravnu organizaciju, demografska pitanja i položaj Vlaha, čime je značajno obogatio bosanskohercegovačku historiografiju osmanskog perioda. Poseban je doprinos što je, zahvaljujući iznimnoj temeljitosti u radu, sakupio značajan broj literarnih radova i pisanih spomenika s bivših jugoslavenskih prostora i sve to posložio u njegovim karakterističnim *Obavještenjima*, koja svakom budućem istraživaču ove teme mogu poslužiti kao putokaz.⁷

Profesor Mulić je na predstavljanjima svojih knjiga, a ponekad i predgovorima naglašavao da nakon ove knjige neće više biti velikih studija, ali je redovno po završetku

6 Prof. Mulić, nerijetko u ovom svom dvotomnom djelu, otvoreno polemizuje sa historičarima iz susjedstva i na konkretnim primjerima pokazuje kako se prošlost pokušava naknadno prekrapati

7 U jednom prikazu objavljenom u magazinu *Start* (9. augusta 2005.), autor (potpisao se inicijalima m.h.) predstavljajući monografiju *Hercegovina* je naveo kako je *Prava šteta što iza ovog vrijednog projekta nije stala neka jača izdavačka kuća, što bi sigurno doprinijelo reprezentativnijem ukupnom dojmu. I mada ne skriva svoju ljubav prema Hercegovini (moto knjige glasi: Nema raja do rodnoga kraja/Ni miline bez Hercegovine) Mulić se ipak zalaže za jednočlani naziv naše domovine, tačnije za naziv Republika Bosna.*

jedne slijedila priprema i pisanje novih knjiga. Tako su poslije obimne monografije *Hercegovina* uslijedile nove knjige.

Papirni novac na tlu Bosne i Hercegovine od 1918. godine do danas

Monografija je objavljena u izdanju Histo-rijskog muzeja, Sarajevo (2000.), a obuhva-ća periode austrougarske vladavine, period između dva svjetska rata, period Drugog svjetskog rata i period nakon hršuma u Bo-sni i Hercegovini od 1995. do 2000. godine. U njemu su prikazane sve papirne novčanice koje su u tim periodima bili u optčaju na tlu Bosne i Hercegovine. Tekstovi u Monografiji dati su uporedo na bosanskom i engleskom jeziku.

Velika Srbija, muslimani i Bosna

Ova je knjiga objavljena u izdanju autora (Sarajevo, 2000). U knjizi je obrađen histo-rijat stalnih srpskih težnji prema posvojenju Bosne i udarima na bosanske muslimane. Većina činjenica navedenih u knjizi našoj je javnosti poznata, ali je vrijednost knjige u tome što su sve historijske činjenice sabrane na jednom mjestu. Ima i nešto što je bilo ma-nje poznato ili sasvim nepoznato, jer je na-mjerno sakrivano. Tu je obavještenje o tome da je davno prije Vuka Karadžića Bunjevac (porijeklom iz podrčja Bune u Hercegovini) fra Lovro Bračuljević objavio *Rječnik* u kojem je istaknuo fonetsko pravilo u pisanju. Autor se nadao da će knjiga naići na odjek, bar među historičarima, jer je bio svjestan činjenice da ono što je u knjizi navedeno ne-kome neće odgovarati.⁸

8 Nakon objavljivanja i predstavljanja knjige *Velika Srbija, muslimani i Bosna*, prof. Mulić se nadao raspra-vama i diskusijama. Međutim, takozvana historijska javnost u Sarajevu je osala *nijema* i, osim ponekog in-tervjua (Radio 99 i Radio BIR) i objavljenog prikaza, nije bilo većih odjeka Profesora najviše boli kako je po-dručje Sutorine dospjelo u granice Crne Gore, pa je čak pokušavao da to pitanje ponovo aktualizira s namjerom da se preispita ispravnost granice između istočne Her-cegovine i Crne Gore. Iz ove knjige čitalac može saznati kako u historiografiji ima dovoljno činjenica kojima se dokazuje da današnje granice između dvije države nisu pravedne, ali nije bilo razumijevanja kod onih koji bi to

Četiri stoljeća Mostarskog muftijstva (1592. -1992.)

Monografiju je izdalo Muftijstvo mostar-sko 2009. godine. Radi se o obimnom djelu od 481 strane. U Monografiji se govori o vre-menu, ljudima i događajima, o muslimanima koji su bili spremni pružiti ruku drugima, ali ne i odreći se svoje posebnosti. Monografija će sigurno svakog čitatelja zadiviti obiljem historijskih činjenica o muslimanima u Her-cegovini, sakupljenim na jednom mjestu. Sve te historijske činjenice zorno govore o ogro-mnom učinku muslimana s ovog područja u proteklom periodu, jer je dovoljno samo pre-listati poglavlja koja se odnose na izgradnju islamskih objekata na području Muftijstva i na pregled mostarskih muftija od prvog Mevlana Ahmed efendije do posljednjeg Seid ef. Smajkića.

Čuprija sultana Sulejmana-hana u Mo-staru, poznata kao Stari most

Monografiju je izdalo Muftijstvo mostar-sko 2009. godine. Rezultat je strpljivog sabi-ranja pisanih spomenika i historijskih tek-stova, često teško dostupnih. U njoj je prof. Mulić na temelju činjenica zapisanih u histo-rijskim izvorima i onih napisanih u literaturi, detaljno objasnio kako je Čuprija po pro-jektu mimar Hajrudina (Haredin) i pod nje-govim nadzorom građena, uz napomenu da je bila sagrađena pred kraj sultanovog života. Sultan Sulejman je umro pod Sigetom (Ma-đarska 29. septembar 1566.) a da nije uspio preko nje preći. Monografija se sastoji iz dva dijela: tekstualnog i ilustrovanog, u kojemu su date slike akademskih slikara, razglednice (104), poštanske marke, papirne novčanice i kovanice, taksene marke i dr. na kojima je prikazana Čuprija, što je poseban ugođaj za oči.

Muslimansko školstvo

Školovanje muslimana i razvoj musli-manskog školstva, kao jedan segment općih

možda i mogli pokrenuti.

prosvjetnih prilika u državi uvelo je brojne Bošnjake i Bošnjakinje u javni život. Od prvih svršenih polaznika Gazi Husrev-begove medrese do njenog ukidanja 1947/48. školske godine, kad su odlukom tadašnjih organa vlasti vjerske škole zatvorene, muslimanske škole završile su brojne generacije učenika, od kojih su mnogi dali značajan doprinos u razvoju zemlje i društva.

Prof. Mulić je nekoliko godina istraživao i pripremao građu u želji da napiše opširnu monografiju o muslimanskom školstvu u Bosni i Hercegovini od dolaska Osmanlija do kraja Drugog svjetskog rata. Međutim, kako nigdje nije naišao na financijsku podršku, odlučio je da na ovu temu objavljuje pojedinačne monografije. Do kraja 2014. godine objavljeno ih je sedam, od kojih četiri o muslimanskom školstvu u Sarajevu: *Gazi Husrev-begov hanikah (1531. – 1921.)* i *Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu (1921. – 1946.)*, 2012., *Državne šeriatske škole u Sarajevu (1887. – 1945.)* i *Muslimanske vjerske škole sarajevskih vakifa (1457. – 1946.)*, 2013., te tri o medresama: *Behram-begova medresa u Tuzli (1626. – 1939.)* i *Niža okružna medresa u Tuzli (1939. – 1949.)*, 2014., *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku (1705. – 1939.)* i *Niža okružna medresa u Travniku (1939. – 1946.)* i *Sultan Ahmedova medrsa u Zenici (1720. – 1946.)*, 2014. Osmi knjiga je predata u štampu Islamskom centru u Mostaru i biće objavljena 2015. godine u povodu 100 godina od rođenja najpoznatijeg historičara kulturne baštine u Hercegovini rahmetli Hivze Hasandedića, a deveta, pod naslovom *Medrese u Gračanici (1745. – 1946.)* u dva nastavka, u brojevima 38. i 39. "Gračaničkog glasnika". U pripremi je i deseta knjiga na temu Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini pod naslovom: *Privatne, državne i vakufske muslimanske škole u Sarajevu (1864. – 1926.)*, čije se objavljivanje očekuje 2015. godine. Ovdje donosimo samo kratke napomene o već pojedinim monografijama:

Gazi Husrev-begov hanikah (1531-1921)

Otvoren je kao hanikah (derviška škola sufizma) 1531., u medresu je preobražen prije 1779. godine i radio je punih 390 godina, odnosno sve do ujedinjenja sa *Gazi Husrev-begovom medresom/Kuršumlijom* 1921. godine. Značajan je po tome što je to druga muslimanska srednja škola koja je poslije *Sultan Ahmedove medrese* u Zenici od 1886/1887. kolske godine sa *sustava halke i idžazeta*⁹ prešla na *sustav razredne i predmetne nastave*.

9 *Halka* je arapska riječ i označava pojas, a u ovom slučaju grupa učenika koja je školovanje u medresi započela i završila pred jednim muderisom (o tome podrobnije vidjeti u radu Hazima Mulića: *Pojasevi /halke/ i medrese*). *Halka* se pod nazivom *klasa* u umjetničkim akademijama zadržala sve do naših dana. Školovanje učenika jedne halke trajalo je od 12 do 16 godina. Tek kad se muderis uvjeri da su svi učenici ili nekoliko učenika ovladali predviđenim gradivom, izdavana im je jedinstvena idžazetnima (diploma) iz nauka koje su učili. Ali, ako je ocijenio da je i neki učenik ovladao predviđenim gradivom iz svih ili određene nauke, izdavao mu je idžazetnamu. Sve dotle dok i posljednji učenik iz prethodne halke ne uzme idžazet, nije upisivana naredna klasa (O halci podrobnije vidjeti u radu Hazima Mulića pod naslovom: *Pojasevi /halke/ i medrese*). *Idžazet* je arapska riječ u više značenja na bosanskom jeziku, ali je najprikladniji u značenju dozvola, odobrenje, ovlaštenje i sl., odakle je proizišla kovanica *idžazetnima*, što bi moglo značiti pisana dozvola koja je izdavana softama (učenicima) kad je muderis zaključio da je učenik ovladao gradivom i da je iz onoga što je naučio, znanje mogao prenositi i na druge. To nije bila *šehadetnima* (svjedodžba u klasičnom smislu riječi, jer njome nije priznavana samo određena sprema, jer je istovremeno predstavljala i dozvolu (ovlaštenje) za održavanje predavanja kakva je učenik tokom školovanja slušao od muderisa. *Idžazetnima* se mogla steći na molbu pojedinaca, bez obzira na dob i službu koju su obavljali, da iz željenih nauka polažu ispit. Od klasične diplome *idžazetnima* se razlikovala i po tome što je važila na prostoru čitavog islamskog svijeta, bez obzira na administrativno-političke granice država i mezhebske razlike, te što nije podlijezala obavezi potvrde davanja važnosti domaće isprave (nostrifikacija). U slučaju odstupanja ili smrti muderisa u čiju je halku učenik stupio, školovanje u medresi nastavljao je pred novim muderisom ili muderisima, a od posljednjeg pred kojim je učio, uzimao je idžazet. Posljednje idžazetame u Bosni i Hercegovini izdali su *Gazi Husrev-beova medresa*, 1893., *Gazi Husrev-begov hanikah medresa* 1905., a Ulema međžlis u Sarajevu polaznicima o završenom Višem obrazovno-teološkom tečaju u veljači (februaru)

Gazi-Husrev-begove medrese (1531-1945)

U ovoj monografiji je opisan rad Gazi Husrev-begove medrese/Kuršumlije (1921.–1945), u kojoj su mjesta našli do tada nepoznati podaci o ovoj, zacijelo, najznačajnijoj muslimanskoj školskoj ustanovi u Bosni i Hercegovini i Gazi Husrev-begove ženske medrese od (1933. – 1945.), u kojoj su mjesta našli podaci o njoj od otvorenja 1933. do 1945. godine.

Dvjesto knjigama o Gaz Husrev-begovim medresama zaokružena je cjelina o muslimanskom školstvu u Sarajevu u okviru Gazi-Husrev-begovog vakufa.

Državne šerijatske škole u Sarajevu (1887. -1946.)

Ovo je prva cjelovita studija o šerijatskim školama koje je otvarala država i izdržavala kroz državni erar. U Monografiji su obrađene tri škole: Sudačka šerijatska škola (1887.-1937.), Šerijatska gimnazija (1918-1945) i Viša islamsko-teološka škola (1935.1945). O značaju ovih škola autor je u predgovoru, između ostalog, naveo:

U Sarajevu su otvorene tri državne šerijatske škole, od kojih Šerijatska sudačka škola na razini srednje škole 1887. godine, Šerijatska gimnazija s nižim i višim stupnjem 1918. i Viša islamska šerijatsko-teološka škola na razini fakulteta, neslužbeno 1935. i službeno 1937. godine. Šerijatska sudačka škola prestala je s radom 1937, a Šerijatska gimnazija i Viša islamska šerijatsko teološka škola nasilnim zatvaranjem 1945. godine. Sve tri škole odigrale su značajnu ulogu u obrazovanju bošnjačkih intelektualaca. Ovdje posebno ističem Višu islamsku šerijatsko teološku školu koja je, nakon gašenja Visokog duhovnog (filozofskog) učilišta Crkve bosanske u selu Gornja Bijela (Konjic) sredinom XV stoljeća bila druga visoka škola na tlu Bosne i Hercegovine. Brojni su svršenci Šerijatske sudačke škole i abiturijanti višeg tečajnog ispita (ispita zrelosti) Šerijatske

gimnazije završili visokoškolsko obrazovanje na univerzitetima u tadašnjoj zajedničkoj državi i na Univerzitetu Al-azhar u Kairu, a jedan broj je stekao i doktorat nauka. Na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi bilo je 38 diplomanata, od kojih je nekolicina stekla doktorate. O njima su u Monografiji napisane kraće životopisne natuknice.

Iz triju državnih šerijatskih škola proizašao je cvijet bošnjačkih intelektualaca, polazna čelija nastavnika na fakultetima Univerziteta u Sarajevu i saradnika brojnih naučnih ustanova u Bosni i Hercegovini. Velika većina više nije među živima, ali su njihova imena u Monografiji zabilježena da generacije Bošnjaka i građana Bosne trajno podsjećaju na doprinos koji su dali kulturnom, obrazovnom i općem razvoju Bosne i Hercegovine. Moramo im biti vječno zahvalni, a ja im posvećujem ovu Monografiju.

Muslimanske vjerske škole sarajevskih vakifa (1457-1952)

Ovom je monografijom zaokružena treća cjelina o muslimanskom školstvu u Sarajevu. U monografiji je prvi put utvrđeno koje su muslimanske vjerske škole u Sarajevu otvorili njihovi vakifi: *sibjan mektebi* i *mektebi ibtidaije* (preobraženi sibjan mekteb), *mu-alim-hane* (učiteljske škole), *hanikasi* name (derviške sufijske škole), *darul-kure* (škole za učenje arapskog jezika) i *darul-hadisi* (škole za izučavanje islamske tradicije). Sve su ove škole opisane u granicama raspoloživih podataka u pisanim spomenicima i literaturi.

Medrese u Tuzli, Travniku i Zenici

Polazeći sa stanovišta da škola nije samo mjesto gdje se stiče znanje nego je i izrazito vaspitna ustanova u kojoj se odgaja kompletna ličnost kako vjerski tako i "svjetski", Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je svoju pažnju stalno usmjeravala na polaznike medresa te pazila na njihov vjerski odgoj u duhu islama, ali i na ukupan rad medresa u zemlji. Gazi-Husrev-begove medrese su, svakako bile najznačajnije, ali iz monografija o Behram-begovoj medresi i Nižoj okružnoj

1944. godine.

medresi u Tuzli, *Elči Ibrahim pašinoj medresi* i *Nižoj okružnoj medresi* u Travniku, te *Sultan Ahmedovoj medresi* u Zenici vidimo da su i ostale bile dobro nadzirane. Za sve tri medrese navedeni su podaci o osnivanju i sredstvima za izdržavanje (vakufname i drugi izvori), o njihovim zgradama, nastavnicima, o njihovom radu, učenicima i zatvaranju. Profesor se potrudio da svaku od ovih monografija obogati i faksimilima brojnih pisanih spomenika, artefakata, fotografija predavača kao i učeničkih idžazetnama i svjedočanstava (šehadetnama).

Behram-begova medresa (1626. – 1939.) i Niža okružna medresa (1939.–1949) u Tuzli.

Ova medresa, kako autor u Predgovoru navodi, među medresama u Bosni i Hercegovini zauzima istaknuto mjesto, *što to treba zahvaliti njenim prvim muderisima i upraviteljima, velikim alimima kura hafizu Šahbaz ef. Husiću, hadži Muhamedu ef. Čokiću, hfz. dr Salihu ef. Sivčeviću i hfz. Muhamed ef. Smajloviću. U znak zahvalnosti, posvećujem im ovu monografiju.*

To što je Uredbom o nižim medresama Ulema međžlisa u Sarajevu iz 1939. godine u jednom kraćem periodu (1939. – 1949. godine) medresi izmijenjen naziv u bezlični Niža okružna medresa u Tuzli i što je svođenjem na četverorazrednu zaustavljena u svome usponu, ne može umanjiti ono što je kroz dugi vijek svoje opstojnosti pod oba naziva postigla.

Elči Ibrahim-pašina medresa (1705-1938) i Niža okružna medresa (1938-1946) u Travniku

Prema autorovom navodu, ova će medresa, između ostalog, ostati zabilježena i po tome što su u periodu od 1821. do 1925. godine, duljeg od jednog stoljeća, prvi muderisi i upravitelji medrese, te njeni nastavnici od 1925. do prestanka rada 1946. godine bili pripadnici travničke loze nevesinjskog roda *Korkut*. A posebnu zanimljivost predstavlja činjenica da su svršeni medrese postajali

njeni nastavnici (kurra hafiz Salih ef. Bego-
vić, Nezir ef. Elkazović i Siradž ef. Korkut).

Sultan Ahmedova medresa u Zenici (1720.–1946)

Autor ističe da su od otvaranja do zatvaranja prvi muderisi i upravitelji medrese bili pripadnici roda *Sedarević*, što je u historiji medresa vrlo rijedak slučaj i da je od 1933/1934. godine primala i djevojčice, te postala mješovita, po čemu je bila prva takva medresa u svijetu.

Pof. dr. Jusuf Mulić je, bez obzira na oblast za koju se školovao i u kojoj je djelovao u periodu svoje radne aktivnosti, bio i ostao u prvom redu historičar. On je autor koji analizom dostupnih izvora i objavljenih podataka o određenoj temi gradi svoju (realnu) sliku historijskih zbivanja. Za prof. Mulića historija Bosne je od srednjeg vijeka do 1878., unatoč sudbonosnim političkim lomovima, neprekinut proces, s rezultatom koji se iskazuje u formiranju samostalne Bosne i Hercegovine.

Knjige o Konjicu su dragocjene za historiju grada i njegove okoline, ali su i primjer koji bi trebali i drugi slijediti kako treba pisati o lokalnoj sredini, jer su njegove knjige kako historiografske tako i hronike grada.

Od manjeg značaja nisu ni knjige koje se odnose na historiju Hercegovine i muslimanskog školstva. Mnoge od njih su prepune obavještenja, jer je prof. Mulić historijske činjenice za svoje knjige tražio na svim njemu dostupnim mjestima, prije svega u arhivima i bibliotekama ali i matičnim i katastarskim uredima, o čemu najbolje svjedoče popisi korištenih izvora i literature na kraju svake od 20 knjiga.

Njegovo izlaganje činjenica je jasno, pregledno, određene teme donosi u slijedu i poglavlja nikad ne prekida odstupanjima od teme. Sve što je napisano, potkrijepljeno je i odgovarajućim izvorom u pisanim spomenicima, tačno navođenim. Nakon što se pročita ili samo prelista neka od njegovih knjiga, lah-

ko je uočiti da je njen autor pregledno izložio sve, za sada dostupne podatke i da je pustio pisanim spomenicima da govore. Samo ponegdje "raspravlja" s nekim od historičara koji su nešto napisali što nije u skladu s historijskim izvorima. A to je činio samo onda ako je za to imao čvrst dokaz zapisan u vjerodostojnom historijskom izvoru.

Teško je dočarati i riječima objasniti svu energiju, ozbiljnost i entuzijazam sa kojim je prof. Mulić prilazio svakoj novoj temi i knjiži. Pripremajući novu knjigu za štampu, govorio je (a zacijelo se i nadao) da će se upravo ona dobro prodavati, ali je uvijek bilo isto. Oni koji imaju para, knjige ne zanimaju, a oni koji ih žele nemaju para da ih kupe.

Profesorova je memorija zadivljujuća, usprkos poodmaklom životnom dobu. Ne samo da pamti šta je o nečemu napisao, nego je znao i na kojoj se strani to nalazi, a često i broj napomene.

Sve knjige, osim dvije, financirao je iz skromnih umirovljeničkih primanja i uz pomoć svoje dvije kćerke, ali od njihove prodaje nije mogao podmiriti ni troškove pripreme za štampu,¹⁰ zbog čega nikada nije zažalio. Knjige je pisao, ne iz želje za materijalnom dobiti, ni iz potrebe za priznanjima, jer je već ostvario sve što se u jednoj radnoj karijeri moglo ostvariti, nego iz želje da svome narodu ostavi zapisano ono što je on kroz svoje istraživanje saznao. U profesorovoj duši je ostala tuga zbog nepriznavanja njegovog na-

pornog rada, pa čak i odbojnosti koja se prema njegovim knjigama ispoljava u pojedinim krugovima i među profesionalnim historičarima.¹¹ Knjige koje je napisao, smatra svojim vakufom. On je to ovako obrazložio: *Ali ja zbog toga ne žalim, jer mi je duša ispunjena neizmjernim zadovoljstvom i ostvarena želja da iza sebe kao amanet svome narodu ostavim pisane potvrde njegove duhovnosti.*

A onima, koji iz samo njima poznatih razloga, svojom odbojnošću to pokušavaju podcijeniti, ostaje da se bave sami o sebi. Daleko him kuća od mene, a Svevišnjem neizmjereno zahvaljujem što mi je omogućio da od njih ni u čemu ne zavisim i da imaju ikakvu mogućnost, spriječili bi i izdavanje mojih knjiga.

Ostaje činjenica da je sve što se može u kulturi i nauci napraviti u ovoj zemlji, a posebno u bošnjačkom narodu, stvar individualnog napora i vlastitog materijalnog i intelektualnog rizika.

Bibliografija objavljenih radova (1993. – 2014.)

a) PRILOZI U ČASOPISIMA

ANALI GAZI HUSREVBEGOVE BIBLIOTEKE, SARAJEVO

- *O nedkim posebnostima vezanim za postupak prihvatanja islama u Bosni i Hercegovini i netačnostima koje mu se pripisuju* 13-14, 2005., 179-204
- *Počitelj u osmanskoj vlasti*, 25-26, 2007., 261-296

BEHAR, ZAGEB

- *Genocid nad muslimanima u Bosni i Hercegovini, Sandžaku, Kosovu, Crnoj Gori i Makedoniji* 1993., 3-4: 5-7

¹⁰ Od svih knjiga koje je napisao, samo mu je pošlo za rukom da *Behram-begovoj medresi* u Tuzli proda deset primjeraka za 200 KM. Posebno loš utisak na profesora je ostavo odgovor Školskog odbora *Gazi Husrev-begove medrese* na ponudu za otkup određenog broja primjeraka monografije *Gazi Husrev-begove medrese* (1821. – 1945.) u kojemu je navedeno da se *zbog nedostatka sredstva ponuda odbija*. Beznačajno mali broj primjeraka knjiga prodan je na njihovim predstavljajima, a onima koji ih ni po nižoj cijeni nisu mogli kupiti, nudio ih je bez novčane naknade. Dobar dio knjiga poklonio je bibliotekama, rođacima i prijateljima, a ostale, koje bi mogle stati u kamionet, mjesto su našle u skladištu njegove omiljene štamparije DES d.o.o. u Sarajevu.

¹¹ Odnos prema profesor Muliću i njegovom djelu, zapravo je primjer sličnog odnosa prema brojnim drugim pregaocima i entuzijastima u mnogim oblastima u našoj zemlji. Koji su razlozi da entuzijaste poput prof. Mulića mnogi, pa čak i oni koji su po profesiji i svom radnom mjestu, pa i društvenoj poziciji zaduženi da ih pomažu – imaju takav katastrofalno ignorantski odnos i nerazumijevanje? Mnogi takve smatraju ili običnim dangubama ili malo čaknutim.

- Sutorina u Boki Kotorskoj neutvrđeni je dio teritorije BiH, 19.07.2013.
- GRAČANIČKI GLASNIK, GRAČANICA
- Nosioci vlast, privrede i školstva u gračaničkom srezu 1928. godine 5, 2000., 10: 48-50
 - O razvoju gradskog naselja Gračanica u XV i XVI vijeku 6, 2001., 12: 22-30
- HERCEGOVINA, MOSTAR
- Islamske bogomolje u Mostaru (Prilog utvrđivanju godina njihove gradnje) 9, 1997., 75-80
 - Prilog istraživanju mogućnosti procjenjivanja broja stanovnika u Bosni i Hercegovini u vrijeme osmanske vladavine 13-14, 2001., 35-68
 - Dvije značajne godišnjice grada Konjica: 620 godina prvog zvaničnog pomena grada i 320 godina gradnje bivšeg Kamenog mosta 16-16, 2003., 23-48
- KABES, MOSTAR
- Istina o srpskoj zemlji u Bosni i Hercegovini—Genocid nad Bošnjacima muslimanima oduzimanjem njihove zemlje u okviru agrarne reforme u periodu 191-1921. godine 1, 1995., 1: 21-32, 3: 24-26, 4: 29-30, 5: 44-45
 - Ko su bili Jugoslaveni kao nadnarod u Bosni i Hercegovini u periodu 1948-1991 2, 1996., 6: 48-49 i Ispravke, 8: 37
 - Kad guslari historiju pišu-Srpkinje kao sultanije na osmanskome Dvoru 2, 1996., 9: 29
 - Sarajevo-grad između istoka i zapada 2, 1996., 2: 40-42, 12: 22-24, 13: 43-44. 14: 35-41; 3, 1997., 15: 47-48
 - Svojetanjanje u Bosni-Prisvajanje hramova crkve bosanske u Dobrunu kod Višegrada i Donjem Brdu kod Goražda, -Velika podvala Srpsko pravoslavne crkve 3, 1997., 16: 49-54 i 17: 46-47
- NOVI HORIZONTI, ZENICA
- Prihvatanje islama nije bilo prinudno 3, 2002., 29: 46-47
- NOVI MUALIM (SARAJEVO)
- Muslimansko školstvo na današnjem području Općine Konjic u vrijeme osmanske i austrougarske vladavine 2, 2001., 6: 118-129
 - Stanje muslimanskih škola u Bosni i Hercegovini na početku 1882/1883. godine 2, 2001, 7: 134-137
 - Čačak medresa u Brčkom 14, 2004., 54: 126-133
 - Sibjan mekteb i medresa derventskih Šahdanagića u Bosanskom Brodu 12, 2011., 45: 138-141
- NUMIZMATIČAR, SARAJEVO
- Zajam ZAVNOBIH-a iz januara 1943. godine
 - 1 (4), 2003., 1 (6): 24-31
 - Londonsko izdanje bosansko-hercegovačkih dinara iz 1992, godine 2 (5), 2004., 3 (8): 14-19
- PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU, SARAJEVO
- Društveni i ekonomski položaj Vlaha i Arbanasa u Bosni i Hercegovini pod osmanskom vlašću 51, 2001., 111-146
- PREPORODOV JOURNAL, ZAGREB)
- Razobličenje, krađe i velike Karadžićeve podvale? 68-69
- SLOVO GORČINA (STOLAC)
- Kada su Turci osvojili vidošku tvrđavu 20, 2003., 82-85
 - Iz prepiske članova porodice Rizvanbegović 25, 2003., 82-85
- TAKVIM, SARAJEVO
- Ustanci Srba u Beogradskom pašaluku i pogromi nad muslimanima, 2010/1431-1432, 185.210
- B) PRILOZI U KNJIGAMA
- Heppner, H.: Hauptstädte zwischen Sava, Bsporus und Dnjepr (Geschichte-Funktion-Nationale Symbolkraft Köln-Wien, 1988.
 - Mulić, J.: Sarajewo-Hauptstadt Bsnien und der Herzegowina zwischen Ost und West 171-191.:
 - Zlatković, Br.: Hrvatske vrijednosnice 1846-1945. Zagreb, 1994.

- Mulić, J.: *Ratni zajmovi i vrijednosni papiri ZAVNOH-a* 34-36

C) LISTOVI

- Veći broj članaka na razne teme objavljeni u listovima *Preporod*, *Oslobođenje*, *Dnevni avaz*, *Bosanski glasnik* (Norveška) i dr.

KNJIGE PROFERORA JUSUFA MULIĆA (2000-2014)

- EDICIJA: **Konjic i njegova okolina**; knjiga 1: *Konjic u srednjem vijeku*; knjiga 2: *Konjic u osmanskom periodu*, Konjic, 2000.; knjiga 3: (koautorstvo) *Konjic u vrijeme austro-ugarske vladavine (1878-1918)*, Konjic, 1990.; knjiga 4: *Konjic u periodu dva svjetska rata*, Sarajevo, 2005.; knjiga 5: *Starosjedilački rodovi*, Sarajevo, 2005.; knjiga 6: *Čuprija Haseći Ali-age Kolakovića u Konjicu*, Konjic, 2009.
- Tri monografije pod nazivom **Hercegovina**: *Hercegovina 1: Feudalna oblast srednjovjekovne države*, Sarajevo 2002.; *Hercegovina 2.1: Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva (XV i XVI stoljeće)*, Sarajevo, 2004.; *Hercegovina 2.2. Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva (od*

početka XVII stoljeća do kraja osmanske vladavine), Sarajevo, 2007. Monografije:

- *Četiri stoljeća mostarskog muftijstva (1592-1992)*, Mostar, 2008.
- *Čuprija sultana Sulejmana-hana u Mostaru, poznata kao Stari most*, Mostar, 2009.
- *Papirni novac na tlu Bosne i Hercegovine od 1918. godine do danas*, Sarajevo, 2000.
- *Velika Srbija, muslimani i Bosna*, Sarajevo, 2006.
- *Gazi Husrev-begov hanikah (1531-1921)*, Sarajevo, 2012.
- *Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu (1921-1945)*, Sarajevo, 2012.
- *Državne šeriatske škole u Sarajevu*, Sarajevo, 2013.
- *Muslimanske vjerske škole sarajevskih vakifa (1457-1952)* Sarajevo, 2013.
- *Behrambegova medresa (1626-1939) i Niža okružna medresa (1939-1949) u Tuzli* Sarajevo, 2014.
- *Sultan Ahmedova medresa u Zenici (1720-1946)*, Sarajevo, 2014.
- *Elči Ibrahim-pašina medresi (1705-1938) i Niža okružna medresa (1938-1946) u Travniku*, Sarajevo, 2014.

